

יום שני, י"א בתמוז התשפ"ה,

7 יולי 2025

תנ"ך

מבוא - הנחיות להכנת עבודת גמר בתנ"ך

נתאר לעצמנו שבאחד משיעורי התנ"ך נדונה שאלה טעונה ורבת משמעות, כמו למשל:

- הסיכון והסיכוי של הרעיון "אתה בחרתנו".
- מה יוצר את חוסנה של אומה כוח צבאי או מוסריות?
- רטוריקה ודמגוגיה בנאום רבקה.

והנה, אחד התלמידים ניגש אלינו ומביע את התלהבותו מהדיון וחושף את הנגיעה שלו בנושא. כשמדובר בתלמיד בעל יכולות לימוד חזקות, ניתן להציע לו להכין [עבודת גמר](#) בנושא שהוא גילה בו עניין.

ככלל, ניתן להציע אופציה זו של לימוד לתלמידים בעלי יכולות עיוניות גבוהות, ומי מהתלמידים המתעניין, הרוצה "להרים את הכפפה" והיכול לעמוד באתגר – מוזמן להתנסות בלמידה ייחודית זו.

בהכנת עבודת גמר, המוביל והמנווט את הלימוד הוא התלמיד החוקר. התלמיד הוא שבוחר את נושא הלימוד הקרוב אל ליבו, מציג שאלת-חקר, קובע את ההיקף ואת עקרונות המיון של החומרים שירצה ללקט, מציג את הקו של מהלך המחקר הנותן מענה לשאלת החקר שהציג, מתלבט בדרך הצגת הדברים וכתיבתם, מעניק נופך אישי לסוגיות של המחקר המקראי בו בחר, מתמודד עם שיפוט ערכי מוסרי, ומוסיף נקודות מבט מגוונות מתחומי דעת נוספים.

נזכור שתהליך הכנת עבודה הוא אתגר אינטלקטואלי וחוויה רגשית בלתי נשכחים ומעצבים. כמורים ננסה לאתר תלמידים אלה ולהציג בפניהם את האפשרות להכין עבודת גמר בתנ"ך. האתגר הוא גדול ועל כן, תלמיד הבוחר בהכנתה של עבודת גמר, ילווה ע"י מנחה אקדמי, לכל אורך תהליך החקר והכתיבה (ראו להלן הפרטים על "מנחה העבודה").

פירוט כל הכללים והנהלים – על עבודת הגמר, הנדרש בה ומעמדה בתעודת הבגרות – מצוי [כאן](#). הסברים נוספים ניתן למצוא באתר [תנ"ך בחינוך הממלכתי](#).

שאלת החקר

עיקרו של לימוד התנ"ך באמצעות הכנת עבודת גמר, הוא יצירת שיח בין התלמיד מכין העבודה לבין הכתובים. דו-שיח זה נוצר תוך שימוש בכלי מחקר וניתוח הייחודיים לתחום-הדעת וגיבוש עמדות המבוססות על הכתובים ועל ספרות מקצועית-מדעית מתאימה.

כחלק מתהליך הכנת העבודה התלמיד מכין הצעת-עבודה. בהצעת העבודה מעלה התלמיד החוקר את השאלה בה הוא רוצה לדון. **שאלת-החקר היא המניעה את השיח אותו בחר לנהל עם הכתובים.**

- תכלית העבודה היא בדיקת המענים השונים שניתנו על שאלת החקר, וגיבוש עמדה עצמאית לגבי התשובות הנראות לכותב כנכונות, והמבטאות, מוכיחות או תומכות בדעתו המנומקת.
- שאלת החקר מתייחסת לבעיה מהותית העולה מן הכתובים. היא איננה עוסקת בעניין פרשני ממוקד ומצומצם, אלא בשאלה רחבה ומקיפה.
- שאלת-חקר היא שאלה, שהמענים עליה משקפים גישות שונות ומתבססים על מקורות מידע מגוונים, באמצעותם ניתן ללמוד מה טומן בחובו העניין הנחקר - על מורכבותו והסתעפויותיו.
- שאלת-חקר מובילה לתהליך חיפוש התשובות – הן בכתובים המקראיים עצמם והן בפירושים ובמחקרים שהתייחסו או נגעו בשאלה ובספיחיה. היא יכולה לעסוק בבעיות מחלקים שונים של התנ"ך.
- שאלת-חקר יכולה להיות שאלה המחפשת את המענים עליה, הן בתנ"ך והן בתחומים שונים אחרים (כמו למשל: מחשבת ישראל, תושב"ע, ספרות, אמנויות וכיו"ב).
- שאלת-חקר יכולה לבטא את העניין המיוחד של הלומד בתנ"ך, בסיפוריו ובהשקפות העולם המצויות בו, הבאות לידי ביטוי בסוגות הספרותיות השונות.

דוגמאות :

- האם יש בתנ"ך סובלנות כלפי עמים אחרים?
- מדוע גיבורי התנ"ך אינם מושלמים – עיון בסיפורי דוד (או כל דמות אחרת שיש לה "נפח" בכתובים).
- משמעות הפילוג - האם יחסי יהודה וישראל היו יחסי אחווה או איבה? מה ניתן ללמוד על יחסים אלה מספר מלכים והאם יש שוני משמעותי בתיאורם בספר דברי הימים?
- מה גרם לכך שהגולים מיהודה שמרו בבבל על תרבותם, דתם ואמונתם, שלא כעמים אחרים שהוגלו והתבוללו?
- כיצד התגלגלה האהבה הגדולה שרחשה מיכל לדוד לשנאה עזה?
- מדוע הסכים יונתן בן שאול לוותר על כתר המלכות שהגיע לו כיורשו של שאול, לטובת דוד?
- האם יש במקרא התמודדות עם היותו של יעקב אבי האומה רמאי?

שאלת-החקר תוצג בפרק המבוא לעבודה.

פרקי העבודה יציעו מענים שונים לשאלה המוצגת בפתח העבודה. כל פרק יכלול גישה או עמדה שונה ויתמודד עם המענה שניתן. בתהליך הכנת העבודה וכתבייתה נדרש התלמיד, להתמודד עם שאלות ערכיות-מוסריות, לנהל דיאלוגים עם טקסטים מקראיים ואחרים, ולבחון ולהעריך שיח בין טקסטים מקראיים על ציר הזמן ו/ או על פי חתך של סוגות ו/ או תפיסות עולם.

מנחה העבודה

מנחה העבודה צריך להיות בעל תואר ראשון במקרא (רצוי שיהיה גם בעל ניסיון מחקרי). המנחה אמור ללוות את התלמיד בהכנת ההצעה, בגיבוש שאלת החקר, בחיפוש החומרים להכנת העבודה ובמהלך הכנת ההצעה והעבודה וכתבייתה. על בית הספר לסייע לתלמיד למצוא מנחה מתאים שידריך ויכוון אותו בהכנת העבודה. פרטיו המלאים של המנחה יפורטו בהצעה אותה מגיש התלמיד למשרד החינוך.

הצעת עבודת החקר

ה"הצעה" היא התשתית לעבודה - התכנית על פיה תוכן העבודה. הצעת העבודה תכלול:

1. נושא העבודה (שם העבודה מנוסח בקצרה ובמדויק).
2. מטרת העבודה.
3. שאלת החקר (ייתכנו, גם, שאלות אחדות).
4. ראשי הפרקים של העבודה.
5. רשימת הספרות עליה מבוססת ההצעה.

את ההצעה יש להכין עפ"י נקודות המפתח.

חשוב להדגיש שעל ההצעה לכלול את הבסיס העיוני ממנו עולות שאלות המחקר ושעליו מתבססת, דרך המחקר, שיערוך התלמיד.

הבסיס העיוני יוצג כסיכום קצר, בו תהיה התייחסות לספרות המקצועית הקיימת בנושא ואשר בה יעוגנו הדברים. כמו כן, יש להציג בהצעה מהלך מחקר שיטתי (לא רשימה טכנית של פעולות).

אם בוחר התלמיד להתייחס בעבודתו לתחומי דעת נוספים, יש לשים לב לכך שבהצעת העבודה ובעבודה עצמה יוקדשו, לפחות, 70% מתכניה לתנ"ך ולא יותר מ 30% לתחומי דעת אחרים.

בהצעה יש לציין את הפרטים של מנחה העבודה:

1. שם מלא
2. תואר אקדמאי
3. תחום התמחות

4. מקום עבודה
5. תפקיד תחום עיסוק
6. טלפון וכתובת דו"אל

ההצעה תיבדק ע"י הפיקוח במשרד החינוך ותוחזר עם הערות לבית הספר – לתלמיד ולמנחיו – עם אישור, או עם הערות לתיקון.

הגשת הבקשה להכנת עבודת הגמר וההצעה תהיה באמצעות [המערכת האינטרנטית להגשת הצעות לעבודות גמר](#).

מבנה העבודה

העבודה תכלול את החלקים הבאים :

מבוא :

בחלק זה יסביר התלמיד, באופן ברור ותמציתי, את מטרות העבודה ויציג שאלת-המחקר (או את שאלות המחקר) ויסביר את משמעותן והקשרן.

רקע עיוני :

בחלק זה יסקור התלמיד ספרות רלוונטית לנושא ומחקרו, ויתייחס להשקפות שונות בנושא המחקר. כמו כן, יבהיר מושגים (אם הבהרה זו נחוצה להבנת הדברים).

אזכור המקורות (המקראיים או הביבליוגרפיים) יעשה כמקובל בכתיבה מדעית ויאפשר מעקב אחריהם. התלמיד יסכם את הדברים ולא יעתיק מהמקורות בהם הוא משתמש לצורך הכנת העבודה.

ראשי פרקים :

כל פרק יטפל בהיבט אחר של שאלת החקר והדרך למענה עליה. הפרקים צריכים להשתלשל ברצף הגיוני ולכיד היוצר תמונה אחידה. כל פרק יתקשר לקודמיו ולא לה הבאים אחריו ולא יעמוד בפני עצמו, ויחד הם ייצרו תמונה לכידה ורציפה.

במהלך המחקר, בפרקי העבודה השונים, יסביר התלמיד את רציונל המחקר. הוא יציג את השערות המחקר, שהן ההסברים האפשריים לפתרון הבעיה הנחקרת, ואת מחשבותיו ועמדתו המנומקת לגבי ההשערות והפירושים.

מסקנות :

בחלק זה יציג התלמיד מסקנות מהמחקר שערך. התלמיד יקשר בין התוצאות והמסקנות של מחקרו לבין הרקע העיוני שהציג, כולל התייחסות למחקרים קודמים. התלמיד יצביע על אפשרויות של מחקרים נוספים התומכים במחקרו ו/ או מאפשרים את הרחבתו.

סיכום:

בחלק זה של העבודה צריכה לעלות תמונה ברורה של התשובות שניתנו בעבודה לשאלת החקר, שהוצגה בפתח העבודה. וכן, עמדתו של הכותב לגבי התשובה הראויה.

רשימת הספרות

רשימת הספרות תכלול לפחות 10 פריטי ספרות מקצועית.

ערכים אנציקלופדיים (לדוג': ויקיפדיה...) וספרי לימוד אינם יכולים להיות חלק מרשימת הספרות.

ברשימה יופיעו כל פריטי ספרות שנעשה בהם שימוש בעבודה. אין להציג פריטי ספרות שלא נעשה בהם שימוש בעבודה.

פריטי הספרות יהיו ערוכים לפי אחת השיטות המקובלות בכתיבה מדעית, ויכללו את שם הכותב, כתב העת בו פורסמו הדברים, מקום הפרסום ושנת ההוצאה.

איכות ההגשה להערכה

העבודה תהיה קריאה ואסתטית. כתובה בבהירות, מודפסת וכתובה בלשון תקנית ובהירה, נקייה משגיאות כתיב ומוגהת היטב. על סגנון הכתיבה להיות ענייני ולא מנופח. צורת העריכה תאפשר התמצאות נוחה: על העמודים להיות ממוספרים, הפרקים מובחנים והערות השולים בתחתית העמוד.

הערכת עבודות גמר

הערכת העבודה הינה על פי ההצעה. בהערכת העבודה נבחנת הלימתה של העבודה להצעה שהכין התלמיד והגיש ועליה קיבל אישור. העבודה מוערכת ע"י מומחים לנושא העבודה ולתחום-הדעת, על פי רוב מורים בכירים לתנ"ך. תהליך ההערכה והקריטריונים מפורט להלן:

מחווין עבודת גמר תנ"ך ממלכתי 001589			
ציון סופי	ציון מפורט		תבחינים להערכה
60	10		הקדמה/מבוא: התייחסות לבחירת הנושא, תיאור תהליך החקר ורקע רלוונטי מתחום התנ"ך.
	30		פרקי העבודה: תרומת כל פרק למענה על שאלת החקר, רצף בכתיבה, דיון רלוונטי לשאלת החקר.
	10		סיכום הכולל תובנות ומסקנות עצמיות של התלמיד
	7		שימוש במקורות, כל המקורות באים לידי ביטוי בהערות שוליים, שימוש מושכל בציטוטים.
	3		מעטפת חיצונית ומבנה תקין: שער, תוכן עניינים, פרקי העבודה (כולל מבוא וסיכום), רישום מקורות תקין ומראה כללי.
40	20	8	פרזנטציה: תוכן: ידע, הבנה, הקשרים

		4	מבנה , רצף ההצגה ועמידה בזמנים
		4	אמצעי המחשה
		2	שימוש בשפה ותקשורת עם קהל
		2	התרשמות כוללת
	20	7	שיחת הגנה : בקיאות התלמיד בהצגת שאלת החקר והיבטיה
		7	הסבר תהליך החקר תוך התייחסות למקורות
		6	הסבר תובנות ומסקנות

בברכה,

$\sqrt{8} - 3\sqrt{1}$

מנהלת תחום הדעת תנ"ך ממלכתי